

O METATEXTO E A SÚA UTILIDADE PARA DETERMINA-LO LUGAR RESERVADO A UNHA TRADUCCIÓN NUN POLISISTEMA. O CASO DO MANIFESTO DO PARTIDO COMUNISTA EN GALEGO¹

Robert Neal Baxter
Universidade de Vigo

Resumo: Tomando como punto de partida teórico algúns dos principios básicos da teoría dos polisistemas, este artigo está centrado exclusivamente na análise das diferencias metatextuais que existen ó confrontar dúas versións coetáneas do Manifesto Comunista en galego para tentar determinar cáles foron os diferentes motivos ideolóxicos detrás das importantes disparidades detectadas. Sendo unha das versións, ademais, unha pseudotraducción, este artigo tamén dedica unha especial atención a este feito, indagando nos factores políticos agachados baixo este particular fenómeno.

Abstract: With a theoretical basis rooted in some of the main premises of the polysystems theory, this paper concentrates exclusively on the divergent extra-textual aspects between two contemporaneous versions of the Communist Manifesto in Galician in an attempt to determine the different underlying ideological motivations behind the important differences detected. As one of the two versions studied is in fact a pseudotranslation, the article also pays special attention to this fact and explores the political factors which may underlie such a practice.

Introducción: texto e metatexto

É preciso, antes de máis, defini-lo noso obxecto de estudio, é dicir: ¿que é a traducción? A pesar de esta cuestión poder a primeira vista parecer simple, serán necesarias sen embargo respostas ben diferentes conforme ó ángu-

1. Traducción do francés por Manuel Souto Pico.

lo teórico e metodolóxico que adoptemos. Para responder, poderíamos, por unha parte, recorrer a unha análise de tipo estruturalista, que en tanto que se mostra “obxectiva” procura illa-lo produto, a “traducción en tanto que texto” –“texto” entendido aquí nun sentido intencionadamente reduccionista e non no sentido que lle atribúe Even-Zohar (1990b, p. 35)– a fin de se poder debullar mellor ó se comparar co orixinal. Este enfoque, que manifesta unha grande dose de inmanentismo, soamente podería dar lugar a dous resultados posibles: quer a elaboración dunha lista das transformacións transcódicas efectuadas (transposicións, etc.), quer a emisión dun xuízo baseado á vez en tales listas e no seu contraste con criterios (normas) de aceptabilidade, que nos permitirá saber se tal ou tal outra traducción é “boa” ou “mala” a partir dunha análise en teoría empiricamente obxectiva.

Polo contrario, poderíamos rexeitar este enfoque illacionista que só se preocupa da “traducción como texto” e procurar render conta da complexidade do proceso, é dicir, tomar como obxecto de estudio a “traducción como texto e a traducción como contexto” (isto é, incluíndo o metatexto, o proceso metalingüístico, etc.). Polo tanto, xa non nos contentaremos coa elaboración de simples listas contrastivas (diferencias estilísticas, léxicas, sintácticas, etc. entre o orixinal e a traducción), senón que procuraremos ir alén desta simple comparación para propor hipóteses que conteñan a resposta á cuestión esencial: ¿Por que a traducción en cuestión, no seu conxunto, se presenta dunha forma e non doutra? É dicir que tentaremos revela-la función para a cal nos remite a forma e non simplemente nos limitaremos a constata-las diferencias intratextuais.

Este segundo enfoque, que se inscribe plenamente na teoría do polisistema, é o que seguiremos nós aquí, é dicir a análise da traducción non como un produto illado senón como un conxunto, un fenómeno (ou *product*²) que se insire, en tanto que actividade humana, no sistema da produción cultural, da comunicación, e máis particularmente no que Bourdieu (1989) denomina «o campo literario».

Nun primeiro momento, pois, seguindo o modelo desenvolvido por Even-Zohar (1990b, p. 31), que aplica o célebre modelo de Jakobson ó sistema literario, é preciso considerar unha traducción como o produto visible, ou o medio, a través do cal ten lugar un acto de comunicación.

De limitármonos á simple traducción escrita (é dicir desbotando a interpretación simultánea e consecutiva), cumprirá pór de relevo que unha das propiedades específicas da traducción como acto de comunicación é a súa natureza diferida, o que ocasiona como consecuencia que o receptor (*consumer*) sexa descoñecido. Deste xeito, na maioría dos casos pódese chegar a saber quen emitiu a mensaxe orixinal (*producer*), quen serviu de primeiro

2. «By ‘product’ I mean any performed (or performable) set of signs, i.e., including a given ‘behaviour’.» Even-Zohar (1990b, p. 39).

“receptor – (re)lector – emisor” (*writer-reader*, neste caso, o traductor), en canto que o receptor (*consumer*) é unha incógnita. Así pois, deberemos recorrer a un enfoque polisistémico que, ó analiza-lo metatexto asociado a unha traducción, eventualmente permita formular hipóteses en relación ó destinatario descoñecido da traducción, o receptor intanxible do acto de comunicación. Non é esta unha circunstancia banal, xa que a traducción, entendida aquí como un produto composto do texto traducido mais tamén dun soporte físico ou metatexto (cuberta, ilustracións, introducións, notas explicativas, etc.), variará máis ou menos palpablemente en función do público para o cal ela foi concibida e ó cal é destinada, e en función do lugar que lle é reservado no (poli)sistema (o que vén se-lo mesmo, xa que cada un destes dous factores remite directa e necesariamente ó outro). É dicir que non seremos quen de explica-las modificacións, engadidos, mutilacións, etc. a que foi suxeito un texto orixinal durante o proceso de traducción, de referirnos única e exclusivamente ós procesos lingüísticos que decorren na cabeza do traductor. Hai que ter en conta que este traductor é igualmente receptora desta obra en tanto que individuo integrado nun sistema e que obedece eventualmente a outras restricións (por exemplo, as esixencias da editorial...), así como á súa consciencia (ou intuición) do público a que a obra é destinada, xa que estes factores, entre outros tamén de orde metalingüística, van exercer unha influencia máis ou menos tanxible sobre o produto acabado no seu conxunto.

O metatexto e o lugar que ocupa unha traducción dentro dun sistema

Para ilustra-la importancia que debemos conceder á “traducción como fenómeno” en vez da “traducción como texto”, o que nos propomos aquí é inverte-lo habitual enfoque contrastivo que se basea nunha comparación exclusivamente intratextual entre o orixinal e a traducción, limitándose a elaborar unha análise puramente extratextual; é dicir que adoptaremos un enfoque oposto á caduca metodoloxía do vello estruturalismo “textocéntrico”. Deste modo, trataremos de demostrar que só descubriendo a posición que o traductor (e tamén a institución ou os outros factores que exercen unha influencia nel, por exemplo a editorial) reserva ou pretende reservar ó novo texto podemos propor unha explicación tentativa da razón de o traductor optar por unha ou outra fórmula en lugar de elaborar unha simple lista das diferencias estilísticas e lingüísticas entre o texto para traducir e o texto traducido.

En suma, dos tres enfoques ós DTS (*Descriptive Translation Studies*) descritos por Holmes –*product-oriented*, *function-oriented* e *process-oriented*–, nós escollemos este último. Os comentarios que fai a este respecto reflicten unha certa tendencia desigual no dominio da investigación traductolóxica que pretendemos “reequilibrar” aquí:

"...this area of research is one that has attracted less concentrated attention than the area just mentioned [product-oriented DTS] ... Greater emphasis on it could lead to the development of a field of translation sociology (or ... socio-translation studies)" (Holmes, 1988, p. 72).

Nós escollemos como obxecto de estudio dúas traducións³ contemporáneas dunha mesma obra orixinal: dúas traducións do Manifesto do Partido Comunista (no sucesivo MPC) en lingua galega, aparecidas ambas en 1998 co gallo do 150 aniversario del. Mais antes de explica-la razón da escolla desta obra e destas traducións en particular (xa que existen polo menos dúas versións máis en galego), debemos explica-lo que entendemos aquí por "literario", "literatura", etc. Aínda que Even-Zohar (1990b, p. 28) fala no seu *opus magnum* case exclusivamente de "literatura", "textos literarios", etc., non ofrece en ningún momento unha definición e conténtase con "definicións cíclicas" bastante vagas, por exemplo:

"In short, for polysystem theory the 'literary system' can be formulated to mean: The network of relations that is hypothesized to obtain between a number of activities called 'literary', and consequently these activities themselves observed via that network. Or: The complex of activities, or any section thereof, for which systemic relations can be hypothesized to support the option of considering them 'literary'".

A fin de eliminar esta carencia, que reviste unha certa importancia dada a natureza dos textos que serán o obxecto de estudio do presente traballo, propomos aquí a seguinte definición do termo "literario": desde o momento en que un ou varios representantes importantes dos "axentes/intermediarios" literarios (críticos, editoriais e outros "profesionais da literatura" recoñecidos como tales por outros membros do sistema) deciden, de forma tácita ou explícita (por medio das súas accións ou das súas declaracións) que tal ou tal outra obra constitúe en efecto unha obra literaria (incluíndo as traducións), podemos considerala como tal no seo deste sistema e independentemente do seu contido.

Así, se utilizamos estes parámetros, poderemos considera-lo MPC como obra literaria, ata mesmo como unha obra literaria que forma parte do canon estático (Even-Zohar 1990a, p. 19) da literatura galega –mesmo occidental–, polo feito de se editar como parte da colección "Peto" entre moitos outros títulos que son case todos de obras puramente literarias e de ficción. Por

3. No caso presente, como xa veremos máis adiante, trátase dunha tradución e dunha pseudotradución. Mais, como nos salienta Even-Zohar, debemos conceder ás pseudotraducións o mesmo rango ca ás verdadeiras traducións: «When it takes a central position, the borderlines are *diffuse*, so that the very category of 'translated works' must be extended to semi- and quasi-translations as well.» (Even-Zohar, 1990c, p. 50). Aínda se podería afirmar que o propio feito de existiren as pseudotraducións pode ensinarnos moito sobre a función da tradución en tanto que fenómeno.

outra banda, como veremos en seguida, unha análise do metatexto pode inducirnos a situar unha mesma obra en varias posicións nun mesmo (poli)sistema. Tamén poderíamos eventualmente clasificar esta obra como unha obra “semi-literaria”, o que, por outra parte, non carecerá de interese se tomamos en consideración outra observación de Even-Zohar sobre a oportunidade de amplialo campo de investigación da teoría do polisistema.

Presentación dos textos e das análises dos metatextos

Das (polo menos) catro versións diferentes do MPC en lingua galega de que coñecemos a existencia, este traballo limitarase a estudar dúas. Esta selección é determinada polo desexo de comparar textos contemporáneos. En efecto, trátase de dúas versións recentes do MPC que foron publicadas no mesmo ano só con algúns meses de diferenza entre si e en editoriais diferentes. Elimínase así o factor diacrónico.

As outras versións existentes datan todas, polo contrario, dos anos setenta e deberán se-lo obxecto dun estudio ulterior de maior amplitude có presente. O que nos interesa aquí é constatar en qué medida dúas traducións dunha mesma obra orixinal publicadas ó mesmo tempo poden ter funcións enteiramente diferentes. As dúas traducións en cuestión varían radicalmente en tódolos aspectos extratextuais: a primeira (no sucesivo MPC/G1) foi publicada por Abrente Editora en canto que a segunda (no sucesivo MPC/G2) apareceu en Edicións Xerais na colección “Peto”. Máis tarde afondaremos sobre o aspecto das implicacións editoriais.

Cómpre, antes de máis, sinalar que no primeiro caso non se trata dunha tradución propiamente dita, senón dunha pseudotradución. Os responsables da edición admiten no prólogo este feito explicitamente:

“Esta nova tradución a (*sic*) nosa língua non foi feita directamente do alemán [...], pois non é máis que unha adaptazón ao galego-portugués utilizado na Galiza da primeira tradución [...] realizada polas Edições Anavante en Marzo 1975 [...]. Esta singular tradución [que] foi confrontada e cotexada con outras das realizadas en portugués, concretamente a da Coleção Topeira editada en Luanda, Angola, en 1975, e a da Editora Escriba, publicada en São Paulo, Brasil, en 1968...” (MPC/G1, introducción, p. 16).

Ora, unha vez dito isto, continúan a falar de “traducción” e non de “versión” e, na publicidade que anunciaba unha serie de conferencias organizadas pola editorial por toda Galicia para celebra-la publicación desta obra, anunciábase igualmente como “traducción”, o cal é testemuño da importancia que o partido responsable desta publicación concedía a este feito-evento. Eis, por así dicilo, a nosa primeira pista metatextual: ¿Por que facer pasar por unha traducción algo que non o é? ¿Cal é a función dunha pseudotradución? Esta cuestión sobrepasa o campo de estudio deste traballo, mais pode-

mos con todo aventurar que, neste caso, é destacable o feito de o partido político que está detrás desta editorial necesitar que o recoñezamos como “autor” da traducción dun canon do marxismo. É este un fío conductor que volveremos encontrar ó longo da análise metatextual do MPC/G1 e dunha tese que imos explorar e desenvolver nas páxinas a seguir.

Na edición portuguesa que a todas luces serviu de base principal para esta nova versión galega⁴, os editores senten a necesidade de, por medio dun grande número de comentarios, facer partícipes os lectores dos problemas e preocupacións traductolóxicas a que o traductor debeu enfrontarse, tal vez co propósito de conferir ó seu texto unha marca de autenticidade. Limitámonos aquí a citar algunhas das observacións que para este efecto se espaxen por varias páxinas:

“Sabemos a responsabilidade que tomamos. Não desconhecemos as vicissitudes históricas das traduções do Manifesto que através do mundo se têm feito ... E sobretudo não ignoramos as advertências terríveis do próprio Engels, mais do que bastantes para desencorajar o mais entusiasta dos candidatos eventuais a tradutores e editores do Manifesto” (Magalhães-Vilhena, V⁵, en MPC/P1, pp. 11-12).

Ora ben, todo isto non parece preocupar demasiado os editores desta nova versión para o galego⁶, da que desaparece toda traza destas reflexións traductolóxicas. Por citar un exemplo deste celo por “eliminar todo o que é superfluo” (é dicir todo o que non serve directa ou indirectamente para reforza-lo MPC en tanto que “producto-ferramenta”, un elemento simbólico que lexítima o partido), os responsables da edición retoman as mesmas citas de Lenin introducidas ó comezo da edición portuguesa en cuestión mais “esquecen” cita-la súa orixe⁷.

Parece por tanto tratarse máis de “crear” un produto que lexítima o partido que o publica como auténtico partido marxista co “seu” manifesto, que de preocuparse do seu contido. Parece como se o simple feito de cita-la orixe da traducción portuguesa de referencia –a editorial Avante! do Partido Comunista de Portugal, partido que goza dun prestixio notorio nos ambientes en que circulará esta nova versión en galego– bastase por si só para lexítimalla autenticidade da traducción.

4. Trátase da edición publicada por primeira vez en 1975 pola editorial Avante! do Partido Comunista de Portugal. No sucesivo MPC/P1.

5. Vasco Magalhães-Vilhena non é o traductor desta versión en lingua portuguesa, senón o responsable das notas sobre a primeira traducción portuguesa e das notas de traducción. O traductor chámase Álvaro Pina.

6. E isto malia a advertencia do propio Engels reproducida por Vasco Magalhães-Vilhena: «[...] É terrivelmente difícil traduzir o *Manifesto*...» F. Engels, en MPC/P1, p. 11.

7. Son estas tres citas de Lenin que falan da importancia do MPC. O MPC/P1 inclúe as fontes destas citas mais o MPC/G1 prefire ignoralas.

Non obstante, non poderemos afirmar que esta versión estea completamente libre de consideracións de orde traductolóxica se nos referimos a un comentario que aparece neste prólogo tan elocuente, aínda que se trata dunha consideración de importancia puramente secundaria no contexto deste prólogo⁸: «[somos] conscientes de que carece da forza literaria do texto alemán orixinal.» (MPC/G1, p. 16).

Regresemos agora á cuestión das editoriais. O simple feito de saber que se trata da editorial do partido político Primeira Linha (MLN) determina o enfoque que adoptará a lectora en relación ó texto que ten nas mans. Este feito refórzase polo prólogo redactado polo Comité Central de Primeira Linha (MLN). Malia a afirmación categórica neste mesmo “Prólogo do Comité Central de Primeira Linha (MLN)” –o título xa é explícito abondo– onde se afirma que: «O Manifesto Comunista non precisa de intérpretes, nen de interminábeis notas aclaratorias que dificultan a súa comprensión (*sic*)» (MPC/G1, prólogo, p. 17) o Comité Central do partido creu necesaria a redacción de oito páxinas de prólogo onde instrúe o lector acerca da historia e significado do MPC e se encarga tamén de informalo sobre o feito de que o PL(MLN) é, segundo el mesmo, o partido herdeiro das ideas de Marx e Engels, xa que os termos «a esquerda revolucionaria independentista de matriz marxista-leninista» (MPC/G1, p. 15) se refiren claramente a PL(MLN).

¿Cal é logo o propósito deste prólogo? Segundo as declaracións que aparecen nel, fica claro desde xa mesmo que o seu propósito non é ofrecer unha visión “neutra” do MPC: «[descartamos] unha visión neutral que aplican sesudas notas, restrinxidos e descalificadores comentários ideolóxicos» (*op. cit., idem*)⁹.

Efectivamente, fica lonxe de ser neutro. Podería argumentarse que non é posible un enfoque neutro porque é necesario pronunciarse a favor ou en contra dos propósitos revolucionarios contidos no MPC e unha postura neutra só serve para destruír, por así dicilo, este contido revolucionario e deixa por tanto de ser “neutra”. Mais mesmo se aceptamos tal argumentación, o que encontramos aquí afástase do comentario “de esquerdas”: trátase de pro-

8. Véxase a este respecto a nota 14.

9. É interesante contrastar esta observación coa postura expresada no MPC/P1: «Por certo ninguém hoje duvida que há textos clássicos que não são susceptíveis de publicação sem que sejam acompanhados das anotações explicativas necessárias à sua compreensão, sem que a sua interpretação pode ser perigosamente desvirtuada, e, em dados casos é fácil de entender (os casos políticos, por exemplo) utilizados até contra os seus autores» (Magalhães-Vilhena, en MPC/P1, p. 12). Efectivamente, o traductor desta versión obsequia ós seus lectores con notas que se espallan ó longo de 73 páxinas ata a fin do texto. Mais, como imos ver a continuación, a edición galega que estamos a analizar, a pesar do feito de rexeitar mesmo a inclusión deste tipo de notas explicativas, prepara os seus lectores cun prólogo moito máis politizado que calquera das 61 notas explicativas da edición portuguesa. O que “gañan” os editores do MPC/G1 así quizais sexa o feito de poderen aparentar ser obxectivos.

move-lo partido e os seus postulados, alén mesmo dos conceptos expresados no MPC, xa que o MPC só serve, en realidade, de vehículo lexitimista para este efecto. Achamos un excelente exemplo de non só esta falta de neutralidade senón mesmo de terxiversación na definición que ofrece o Comité Central de PL(MLN) do termo “proletariado”: «[...] o proletariado, entendido como consciéncia organizada da clase operária» (MPC, introducción, p. 16).

Esta definición discrepa claramente da definición que nos ofrece o propio Engels algunha páxina máis adiante:

“Por proletários entende-se a clase dos traballadores modernos, que, privados dos meios de produción propios, ven-se obrigados a vender a súa forza de traballo para poder existir” (MPC/G1, Nota de Engels á edición inglesa de 1888, p. 49).

Un outro exemplo desta manipulación política constitúeo a frase seguinte, que ofrece unha valorización ideolóxica¹⁰ ó introducir elementos que non teñen nada que ver co propio MPC/G1 (p. 19): «[...] após o fracaso das experiencias do autoritarismo burocrático estalinista [...]»

Efectivamente, esta edición do MPC non ten nada de neutra en tódolos aspectos, non só nos ideolóxicos: o modelo ortográfico e a referencia explícita que a el se fai no prólogo son proba dunha postura política determinada, fortemente ideoloxizada, que neste caso se materializa na escolla dunha variante extrema dunha ortografía chamada “normativa reintegracionista de mínimos”. Como o seu nome indica, este modelo ortográfico pretende reflecti-la pertenza do galego ó sistema lingüístico galego-portugués. Tamén se constata, non obstante, unha contradición substancial na observación feita para este efecto na introducción: «[esta nova versión] pretende contribuir a paliar as dificultades existentes até o día de hoxe à hora de poder estudar e ler o Manifesto no noso idioma...» (MPC/G1, p. 16).

Esta é unha incoherencia interna pois se o galego non é senón «[o] galego-portugués utilizado na Galiza» (*sic*) podémonos preguntar cál é a utilidade real desta tradución. Eis o *quid* da cuestión: ó matinar respecto da conveniencia de importar unha obra estranxeira para un sistema (é dicir, no caso que nos ocupa, por qué traducir tal ou tal outra obra) non debemos considerar exclusivamente o aspecto da incomprensibilidade lingüística e a necesidade de mediación transcódica. É esta a razón que se nos dá aquí e tal aseveración non ten pés nin cabeza (na lóxica desta mesma introducción) xa que se nos di claramente que a lingua orixe e a lingua da tradución non son de feito senón

10. Utilizamos aquí o termo “ideolóxico” no sentido máis habitual, é dicir, con todo o seu contido político. Este uso non se debe confundir co uso que fai Lefevre (1992, p. 16): «Needless to say ‘ideology’ is taken here a sense not limited to the political sphere; rather, ‘Ideology would seem to be that grillwork of form, convention, and belief which orders our actions’ (Jameson 107)».

dúas variedades da mesma lingua. Podemos tomar un exemplo máis da mesma orde: dada a intercomprensibilidade das variedades británica e americana do inglés, calquera “traducción” dunha obra dunha destas variedades para a outra non pode responder á necesidade de facela comprensible, por moito que nos empeñemos no contrario. Ora, se consideramos que tería sido máis simple, a nivel meramente loxístico, importar unha cantidade de exemplares da versión portuguesa directamente de Portugal e distribuílos por Galicia, a razón de ser desta traducción debe ser outra moi distinta a esta pretendida incomprensibilidade que se aduce no prólogo. É precisamente este argumento¹¹, moi estendido, que nós pretendemos corrixir aquí, é dicir determinar cales son as verdadeiras razóns que motivan unha traducción.

Ata o momento tódolos indicios nos levan cara a unha mesma conclusión que se verá corroborada, como veremos de seguida, pola análise doutros elementos do metatexto, é dicir que non nos encontramos perante unha traducción que pretenda pór á disposición dun público calquera unha obra a que doutro modo non sería posible acceder, senón que se trata dunha traducción que non é senón o soporte de transmisión da mensaxe dun partido político ó mesmo tempo que lle presta unha lexitimidade marxista-leninista ó selo partido responsable da publicación dun clásico¹². Esta hipótese vese confirmada tamén por algunhas pasaxes que encontramos no prólogo:

“... é muito difícil de entender como o marxismo patriótico xestado a meados da década dos ‘60 ainda non teña realizada esta tarefa [a traducción do MPC]. No 150 aniversario da súa publicación... a esquerda revolucionaria independentista de matriz marxista-leninista cumpre-lle o deber de fazer realidade o desexo dos comunistas galegos: poder ler, estudar e comprender a teoría libertadora de Marx, Engels, Lenine, o Che e outros revolucionarios na nosa lingua” (MPC/G1, p. 15).

Na pasaxe citada, faise referencia ó feito de coincidi-la data da publicación co 150 aniversario da edición do MPC. En efecto, encontramos de novo esta referencia conmemorativa na contracapa, «1848-1998 150 aniversario do Manifesto Comunista», e na lapela da contracapa encontrámo-lo fragmento que acabamos de citar. Mais, á luz dos outros elementos analizados, non

11. Cfr. por exemplo Currás (1991, p. 197): «Así pues, y dado que no nos expresamos en la misma lengua, necesitamos las traducciones y los utensilios que nos ayudan a realizarlas para mejor entendernos los unos con los otros».

12. É útil sinalar que esta ten sido unha práctica habitual entre os diferentes partidos comunistas do mundo ó longo da historia do Comunismo: o Partido Comunista de Portugal, o Partit Socialista d’Allibrement Nacional (Catalunya), o Partido Chumannach na hÉirean (Irlanda) e o Partido Comunista de España, por citar só catro exemplos da Unión Europea, publicaron todos eles unha edición do MPC. O feito de que un partido produza a súa versión dálle unha xustificación (ou máis ben unha auto-xustificación).

pode tratarse máis que dunha coincidencia da cal os responsables da edición souberon tirar bo proveito.

Examinemos agora a segunda versión do MPC en lingua galega (MPC/G2) co fin de determinar se os índices metatextuais mostran cá intención dos seus editores era situala no mesmo espacio sistémico cá anterior. Comecemos pois polo elemento textual máis visible a simple vista: a capa. Contrariamente á capa politicamente neutra e de notable sobriedade gráfica do MPC/G1 (o título preséntasenos sobre unha serie de fotografías dos autores, Marx e Engels, en tons rosa pálido e gris cun toque de vermello), que agocha –como acabamos de ver– un panfleto político, fortemente politizado de feito, no segundo caso a capa deleita ó lector potencial cun puño alzado en cores moi vivas (vermello, rosa, laranxa) sobre un fondo amarelo: un deseño que atrae a atención dun lector que busca unha obra autenticamente revolucionaria. Ora, como veremos, non hai que deixarse enganar pola embalaxe pois, se ben no primeiro caso a sobriedade agochaba un fogo revolucionario imbuído de proselitismo, no segundo caso veremos como unha coberta que transmite unha mensaxe moi reivindicativa ben pode tamén ocultar unha mensaxe que procura baleira-lo MPC da súa forza revolucionaria transformándoo nun clásico literario¹³.

A versión MPC/G2 está editada por Edicións Xerais de Galicia nunha colección de libros de peto de recente creación (“Peto”). Cómpre destacar que, de tódalas obras aparecidas nesta colección ata o presente, o MPC é a única, xunto con outra máis, que non é unha obra puramente literaria canto ó seu contido. ¿Ou se cadra poderíamos afirmar que o feito de aparecer nesta colección indica que se trata dunha obra literaria e non dun texto político?

A tódolos niveis, estas dúas versións distínguense claramente unha da outra: a cuberta, a colección na que aparecen (Nº 1 da “Biblioteca Galega do Marxismo-Leninismo” fronte á colección literaria “Peto”), mais tamén no modelo ortográfico utilizado. No caso do MPC/G2 o traductor emprega a ortografía promovida polo Instituto da Lingua Galega e a Real Academia Galega, chamada “oficial” polo feito de gozar dun recoñecemento oficial e legal que a Xunta de Galicia lle conferiu. Podemos pois concluír con que non hai intención algunha de “provocación” ou de politización neste primeiro nivel (cheo

13. É interesante observar como a maioría das edicións editadas por partidos comunistas a que tivemos acceso prefiren esta presentación máis ben sobria: é este o caso das edicións en español, portugués, grego, turco e curdo, irlandés e chinés. Polo contrario, a maioría das outras edicións aparecidas en editoriais literarias optan por unha coberta máis fantasiosa ou “artística” (cfr. as edicións de Penguin, *Le Livre de Poche*, Ediciones Endymión (Textos Universitarios) e Grijalbo (col. *Crítica*) en inglés, francés e español respectivamente). Poderíamos tal vez explicar este feito, caso de efectivamente resultar certo na maioría dos casos, postulando que os partidos comunistas pretenden publicar obras “científicas” das que o importante é o contido político, mentres que as outras edicións responden a criterios válidos tamén para as outras obras que aparecen na mesma colección ou para o mesmo editor.

de implicacións non só filolóxicas senón tamén políticas en Galicia), contrariamente, unha vez máis, ó que xa podemos constatar no primeiro caso.

Quizais o único aspecto común entre estes dous textos sexa o feito de anunciárense ámbolos dous como edicións conmemorativas, e aparecer co gallo do 150 aniversario da primeira publicación do MPC¹⁴. Mais, neste segundo caso, tenderemos a crer esta proclamación puramente histórica á luz dos elementos metatextuais. E entre estas pistas extratextuais, aquelas que van apoiar-la nosa análise son a introducción e a nota introductoria do traductor. Efectivamente, se ben é certo que o extracto da obra de Juan Ramón Capella “Leer el Manifiesto Hoy” que aparece no dorso desta edición («O Manifiesto Comunista é un clásico do movemento emancipatorio...») parece confirma-la mensaxe política que transmite o deseño da coberta, o que encontramos no interior é algo moi diferente.

En suma, a pesar dos títulos de grande aliciente político que aparecen ó cabezal de cada capítulo, o que esta introducción asinada por Ramón Máiz Suárez¹⁵ ofrece ó lector é unha visión totalmente academicista e historicista do MPC: o título da introducción “Marx, Engels e a revolución de 1848” sitúa o texto netamente nun pasado (máis ou menos) lonxínquo, polo menos o suficiente para deixar claro que non se trata nin pasado inmediato nin do presente. Esta idea é reiterada na primeira frase: «Ningún intelectual do século XIX...». Marx o intelectual do século XIX e máis adiante Marx o filósofo e Marx o revolucionario-soñador que debe facer fronte ás «duras réplicas da historia». En ningún momento se fala do Manifiesto como unha “guía de acción actual”. En troca esta introducción condénao a non ser máis ca un produto filosófico do século pasado.

Podería parecer que esta introducción (esta edición, en xeral) procura a purgación do MPC do seu contido político “universal e actual” (que dirían os comunistas de hoxe en día) ó lle buscar un lugar ben concreto no sistema: o de canon. Mais, e velaí o *quid*, un canon literario estático fronte ó lugar que lle reserva a versión MPC/G1, o de canon político dinámico (Even-Zohar

14. «No outono de 1997, 150 anos despois de serlles encargada a Engels e a Marx a redacción do Manifiesto...» (N. do T., MPC/G2, p. 33).

15. Por moito que busque, o lector non conseguirá saber quen é Ramón Máiz Suárez, porque non se di en ningures. Trátase dun profesor de dereito político que exerce a súa docencia na Universidade de Santiago de Compostela, coñecido polas súas tendencias esquerdistas e progresistas no pasado, o que non é especialmente relevante a respecto dunha obra deste xénero. E velaquí de volta ó ano 1976 cando X. Alonso Montero, director da colección e tamén membro, naquela altura, do Partido Comunista Español e hoxe profesor da Universidade de Santiago de Compostela, escribe estas liñas para acompañala tradución do MPC aparecida en lingua galega en Akal Editor (col. Arealonguiña): «A literatura galega conta xa cun novo ‘clásico’...» ben que engade no dorso «... un clásico cen veces cobizado, un clásico que vai ser unha ferramenta máis, un esconxuro máis para escorrentarmos a ‘pantasma’ da Dereita...».

1990a, p.19). Isto lémbra-nos estoutro exemplo, esta vez do campo literario, descrito por Lefevere (1992, p. 22):

“Writers who achieve a remarkable, or even potentially disturbing impact with their first (few) works find themselves gradually absorbed into the mainstream ... as in the case of Bertolt Brecht. ... Indeed the writers themselves simply live on and work as honoured mentors, often achieving in life the very opposite of what they set out to achieve in art”.

Mesmo poderíamos pensar que esta introducción pretende negar a influencia e importancia reais deste texto nas revolucións de 1848 ó atribuí-las súas causas a outros factores, negando mesmo as teses políticas que forman a base ideolóxica do MPC:

“En definitiva, as revolucións do 1848, malia conter un decisivo compoñente proletario, foron en moita maior medida consecuencia das loitas polo liberalismo e a democracia parlamentaria fronte ó absolutismo, e das loitas pola independencia dalgunhas nacionalidades, que das reivindicacións de clase do movemento obreiro” (Máiz Suárez *in* MPC/G2, p. 28).

Nesta edición recuperámo-las preocupacións do traductor, as mesmas preocupacións que o traductor da edición portuguesa que serviu de base para o MPC/G1 creu que debía compartir co lector e que o Comité Central de PL(MLN) creu positivo eliminar da súa edición. A noción de xustificación á que xa nos temos referido varias veces adquire aquí o seu verdadeiro sentido, ó confrontar estas dúas edicións: por unha parte, témo-lo MPC/G1 purgado de toda consideración de orde traductolóxica¹⁶, xa que é ó cita-la fonte da “traducción mai” desta pseudotraducción que esta toma validez. O obxectivo

16. Salvo unha excepción bastante notoria que podería deixa-lo lector ben perplexo: «[somos] conscientes de que carece da forza literaria do texto alemán orixinal.» (MPC/G1, p. 16). Ora, poderíamos preguntarnos cómo o Comité Central de Primeira Linha (MLN) pode afirmar tal cousa se en ningún momento tivo en conta o texto orixinal en alemán. E, caso de realmente estar á altura deste xuízo, ¿por que entón non se traduciu o texto directamente do alemán? Estamos a tratar, digamos, da expresión dun sentimento compartido e que, malia non ter unha relevancia salientable canto a este traballo, si é un indicador da opinión xeralizada de que a traducción é unha literatura inferior (dentro dun mesmo sistema). Tamén encontramos unha consideración bastante similar na nota do traductor do MPC/G2 (p. 31): «[...] tamén se intentou entregar unha traducción o máis literal posible». ¿O que é unha traducción “literal”? ¿Por que estima o traductor que unha traducción “literal” é preferible a unha traducción máis “libre”? (por empregar estes termos). Esta reflexión “en voz alta” do traductor remítenos para unha observación de Lefevere (1992, p. 50): «The archetypal translator... tends to be conservative in both ideological and poetological terms. He translates the way he does out of reference for the cultural prestige the original has acquired. The greater the prestige, the more ‘grammatical and logical’ the translation is likely to be, especially in the case of texts regarded as the ‘foundation texts’ of a certain type of society: the Bible, the Quran, *The Communist Manifesto*».

non é xustifica-la traducción en tanto que produto, senón servirse da traducción como vehículo, como ferramenta que lexitime ou xustifique o partido. Fronte a este enfoque, o MPC/G2 ofrécenos unha nota do traductor no modo “tradicional” a través da que comparte cos lectores certas das súas preocupacións de orde profesional (sobre todo aquelas sobre qué versión tomar como texto de referencia orixinal). A finalidade desta nota é convence-lo lector da autenticidade da traducción, da súa “corrección científica”. Esta xustificación científica do texto, apoiada de forma máis explícita pola última frase desta nota: «Trier/Tréveris, cidade natal de Karl Marx, no outono de 1997, 150 anos despois de serlles encargada a Engels e a Marx a redacción do Manifesto», constitúe un elemento que ten como finalidade convencer ós lectores da “seriedade” do traballo. Non da seriedade política, claro, senón da seriedade que cómpre conceder a un “clásico da literatura universal”. Pensemos tamén no *archetypal translator* de Lefevere (véxase nota 16).

Así pois, en canto no primeiro caso a traducción-ferramenta serve de xustificación para quen a produce, no segundo caso é o propio traductor quen sente a necesidade de xustifica-la súa traducción-literatura.

Forma e función

Chegados a este punto e antes de concluírmos este estudo, parécenos útil evoca-la distinción dicotómica entre a forma e a función. Aquí, podemos aplica-lo termo “forma” á forma física do texto (é dicir, o metatexto, independentemente do texto, ó que nos poderíamos referir como contido) e reserva-lo termo “función” para a función a que se destina unha traducción (sexa o lugar que os responsables da traducción lle reservan no polisistema de que trate).

Dado que estas dúas nocións, as dúas faces da mesma moeda, están intrinsecamente interrelacionadas, é evidente que a forma dunha traducción remite directamente, consciente ou inconscientemente, para a súa función, ou, expresado doutro modo: a función dunha traducción pode descubrirse mediante unha análise da súa forma (metatexto).

¿Cales son pois as funcións de cada unha destas versións do MPC conforme a este estudio funcionalista? É dicir, ¿cal é o lugar que elas ocupan no sistema literario galego?

Parece claro abondo que o lugar reservado para as dúas versións é, en ámbolos casos, un lugar central. Noutras palabras, en ámbolos casos, todo indica que os responsables das respectivas edicións pretenden convertelas en clásicos, en obras canónicas.

Ora ben, un polisistema componse, á súa vez, dunha miríade de micro-sistemas que se superpoñen e se interpenetran. Así, non podemos falar dun centro e dunha periferia senón dunha pluralidade de centros e de periferias. Aínda que estas dúas versións do MPC poderían ser cualificadas de “literatu-

ra en lingua galega" á luz dos seus contidos (análise do tipo *product-oriented*), ou mesmo de obras canónicas, elas ocupan un lugar central ben distinto: dunha parte, estamos a falar dun clásico político (MPC/G1) e, doutra, dun clásico literario (MPC/G2).

O público de cada versión varía igualmente en función deste lugar que ocupa cada tradución. No primeiro caso, explícase explicitamente cal é o público a que se dirixe:

"Esta edición vai precisamente dirixida aos mesmos homes e mulleres para os que K. Marx e F. Engels escribiron o conxunto da súa excepcional obra: a clase obreira e o conxunto das camadas populares..." (MPC/G1, p. 16).

No caso da segunda versión, debemos supor que o público é o mesmo que aquel a que se destinan os outros títulos da mesma colección: un público interesado polas obras literarias en lingua galega. Neste sentido, poderíamos compara-lo MPC/G2 coa versión inglesa editada por Penguin ou coa versión francesa editada por Le Livre de Poche. Edicións Xerais constitúe, sen lugar a dúbidas, un punto de referencia literaria da magnitude de que fala Lefevre (1992, p. 20):

"[If] a certain type of institutions, such as academies or influential literary journals and recognized publishers... play an important part in admitting new works to the canon... To put it in a nutshell, the classics taught will be the classics that remain in print, and therefore the classics that remain in print will be the classics known to the majority of people exposed to education in most contemporary societies".

Por tanto, estas dúas versións do mesmo texto que se publican case ó mesmo tempo e no mesmo país son destinadas a cumprir funcións non só diferentes mais incluso antagónicas: por unha parte, un canon político dinámico e, por outra, un canon literario estático.

Conclusións

Se dúas obras son tan diferentes no referente á súa forma (metatextual) e no entanto tan similares canto ó seu contido (textual), non pode haber dúbidas sobre a validez dun enfoque funcionalista baseado nun metacontexto polisistémico fronte ó tradicional enfoque intratextual.

A fin de apprehender realmente unha tradución dada, é preciso considerala en tanto que conxunto, evitando así o risco de illa-lo produto final do seu contexto de elaboración. O metatexto constitúe unha ferramenta esencial para determina-lo lugar e función que reservan para esa tradución os axentes que a promoven (o traductor, obviamente, mais tamén, e sobre todo, a casa editora e outros factores externos e indirectos) e podermos así deducir,

indirectamente, cáil é o público a que se destina o produto e con qué propósito (é dicir qué efecto pretende producir no público receptor). Só unha vez completo o ciclo trifásico (*producer - channel - consumer*) poderemos comezar a nos preguntar se a traducción é “apta”, evitando cualificativos como “boa”, ou “fiel ó orixinal” que xa nunca serán máis ca simples etiquetas que non fan senón responder ás exixencias dos poderes e dos gustos fugaces que dominan un ou outro sistema nun momento dado. Ignora-lo metatexto é descoñece-la traducción.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- BOURDIEU, P. 1989. “Le champ littéraire”, *Actes de la recherche en sciences sociales*, Publication de la Maison des sciences de l’homme.
- CURRAS, E. 1991. *T(h)esauros: Lenguajes terminológicos*, Madrid: Editorial Paraninfo.
- EVEN-ZOHAR, I. 1990a. “Polysystem Theory”, en *Polysystem Studies, Poetics Today* 11:1 (Version on-line: <http://www.tau.ac.il/~itamarez/ps/litsys.htm>).
- 1990b. “The ‘Literary System’”, en *Polysystem Studies, Poetics Today* 11:1 (Version on-line: <http://www.tau.ac.il/~itamarez/ps/litsys.htm>).
- 1990c. “The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem”, en *Poetics Today* 11:1 (Version on-line: <http://www.tau.ac.il/~itamarez/ps/litsys.htm>).
- HOLMES, J. S. 1988. *TRANSLATED! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi.
- LEFEVERE, A. 1992. *Translation, Rewriting & The Manipulation of Literary Fame*, Londres: Routledge.
- MARX, C. e ENGELS, F. 1848. *Manifest der Kommunistischen Partei*, Stuttgart: Reclam, 1995.
- 1976. *Manifesto do Partido Comunista*, traducción de Andeiro, X. Sen lugar de publicación, Nova Galiza.
- 1997. *Manifesto do Partido Comunista*, traducción de Barata-Moura, J. *et alii*, Lisboa: Edições Avante!
- 1976. *Manifesto do Partido Comunista*, traducción de Estravís, I. A., Madrid: Akal Editor.
- 1976 (?). *Manifesto do Partido Comunista*, traducción de González Blasco, L.
- 1998. *Manifesto Comunista*, traducción de Grau Biosca, E. e Mames, L., Barcelona: Grijalbo Mondadori.
- 1973. *Manifeste du Parti Communiste*, traducción de Lyotard, C., Paris: Librairie Générale Française.
- 1998. *O Manifesto Comunista*, traducción de Meyer, F., Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- 1998. *Manifest del Partit Comunista*, traducción de Moners, J., Sueca: Ajuntament de Sueca.

- 1985. *The Communist Manifesto*, traducción de Moore, S., Londres: Penguin.
- 1984. *Manifesto do Partido Comunista*, traducción de Pina, A., Lisboa: Edições Avante!
- 1987. *El Manifiesto Comunista*, traducción de Roces, W., Madrid: Ediciones Enymión.
- 1988. *Manifesto Comunista*, traducción do Comité Central Primeira Liña (MLN), Santiago de Compostela: Abrente Editora.
- 1966 (?). *Manifiesto del Partido Comunista*, traducción anónima, Moscova: Editorial Progreso.
- 1994. *Manîfêsta Partîya Komunîst / Komünist Partisîsi Manifestosu*, traducción anónima, Estambul: Dönüs,üm Yayınları.
- 1986. *Clár Na Comharsheilbhe, Forógra na gCumannach*, traducción anónima, Dublin e Belfast: Páirtí Chumannach na hÉirean (Partido Comunista de Irlanda).
- 1959. *Gong⁴chan³dang³ Xuan¹yan²*, traducción anónima, Beijing: Ren²min² Chu¹ban³she⁴ (Prensa Popular).